

Gezinsvragenlijst Onderzocht Bij Mensen Met Een Verstandelijke Beperking

Validiteit en Betrouwbaarheid

J. Assink (3304973)

A.M.C. Greutink-Jansen (3309673)

Eerste begeleider: J. Douma

Tweede beoordelaar: L. Wijnroks

Master Orthopedagogiek, werkveld Gehandicaptenzorg

September 2010

Samenvatting

Achtergrond: De opvoeding door ouders met een verstandelijke beperking (VB) verloopt vaker problematisch dan bij ouders zonder een VB. Voor de opvoeding van hun kind hebben ze professionele hulp nodig. Door het gezinsfunctioneren in kaart te brengen kan zo goed mogelijk aangesloten worden bij de hulpvraag. Er zijn echter geen specifieke meetinstrumenten bekend die ontwikkeld zijn voor deze doelgroep. Voor ouders zonder VB wordt de recent ontwikkelde Gezinsvragenlijst (GVL) regelmatig gebruikt. Dit is een zelfrapportage vragenlijst die kwaliteit van gezins- en opvoedingsomstandigheden meet. De GVL bestaat uit 5 subschalen, namelijk Responsiviteit, Communicatie, Organisatie, Partnerrelatie en Sociaal netwerk.

Doel: Het doen van een eerste aanzet om de validiteit en betrouwbaarheid van de GVL bij ouders met een VB te bepalen.

Methode: Bij 24 ouders met een VB is de GVL mondeling afgenomen, waarvan bij 16 ouders een tweede keer (na gemiddeld 31 dagen). De interne consistentie en test-hertestovereenstemming voor de GVL zijn bepaald. Daarnaast is een andere gezinsvragenlijst afgenomen, de Gezinsklimaatschaal (GKS-II), om de convergente en divergente validiteit te bepalen.

Resultaten: De interne consistentie was voor alle subschalen (behalve Organisatie; $\alpha = .36$) en de totale schalen ruim voldoende tot goed ($\alpha = .73 - .85$). Voor alle subschalen en de totale schalen is een goede tot uitstekende testhertestovereenstemming met intraklassencorrelaties tussen $.72 - .99$. Daarnaast verschilden de gemiddelde subschaalscores op beide afnamemomenten alleen significant voor Communicatie ($Z = -0.56$; $p = .02$) en de Totaal GVL-partner ($Z = -1.97$; $p = .05$). Meerdere verwachte samenhangen op basis van eerder onderzoek en inhoudelijke gronden tussen de subschalen van de GVL en GKS-II

werden bevestigd. Echter kon de convergente en divergente validiteit niet bevestigd worden, door onverwachte significante samenhangen tussen enkele subschalen.

Conclusie: De GVL is betrouwbaar en deels valide gebleken voor ouders met een VB. Vanwege een kleine steekproef wordt verder onderzoek aangeraden om deze resultaten te bevestigen en uit te breiden. De GVL lijkt geschikt voor gebruik in de klinische praktijk, mits in groter onderzoek de betrouwbaarheid en validiteit wordt bevestigd.

Voorwoord

We hebben veel geleerd van het doen van dit onderzoek. Door ons te verdiepen in de literatuur over ouders met een verstandelijke beperking merkten we dat hier redelijk wat over is geschreven, maar ook nog veel aanvullend onderzoek nodig zal zijn in de toekomst. Het is een actueel onderwerp dat in de media regelmatig ter sprake komt.

Vooraf het stoeien met SPSS vonden we in het begin lastig, omdat we dit al een tijdje niet meer hadden gedaan. Ook het vinden van voldoende respondenten kostte wat moeite. Maar uiteindelijk is het gelukt en zijn we tevreden met het resultaat. Wij willen daarom ook iedereen bedanken die heeft geholpen met het tot stand brengen van deze thesis, met name Leonie Stokkentre en Carla Oude Ophuis-Pijfers voor de ondersteuning die ze gaven bij het vinden van een onderwerp, het verkrijgen van toestemming vanuit het Management Team en de nuttige feedback die we kregen op ons verslag. Daarnaast willen we ook Jolanda Douma, onze scriptiebegeleidster, bedanken voor haar hulp tijdens het opzetten van dit onderzoek en de gerichte uitleg over SPSS.

“Ik constateer meer aandacht voor opvoeding dan ooit tevoren”

(Rouvoet (2008), minister Jeugd en Gezin)

Gezinsvragenlijst bij ouders met een verstandelijke beperking

Het gezin is de plaats waar kinderen vaak de eerste achttien jaar van hun leven doorbrengen. Dit zijn belangrijke jaren, met name de eerste. In deze tijd wordt de basis gelegd voor hun verdere ontwikkeling. Het gezin is zeer belangrijk voor kinderen, ondanks dat er nog veel onduidelijkheid is over de invloed van het gezin op de ontwikkeling van het kind (Van der Ploeg & Scholte, 2008).

Afgelopen decennia zijn mensen met een verstandelijke beperking (VB) steeds meer geïntegreerd in de samenleving. Ook liefdesrelaties, inclusief seksualiteit, horen daarbij (Van der Linden, 2006; Price, 2005). Een gevolg van deze ontwikkeling is dat in toenemende mate ook ouderschap bij mensen met een VB voorkomt. Het exacte aantal ouders met een VB is onbekend, hoewel de schatting is dat 1 à 2% van de kinderen onder de achttien jaar ten minste één ouder met een VB heeft (Clayton, Chester, Mildon, & Matthews, 2008). Uit onderzoek in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) bleek dat het relatieve aantal mensen met een VB in Nederland dat kinderen kreeg laag is, namelijk 5%. Hierbij ging het vrijwel uitsluitend om mensen met een lichte of matige VB (De Vries, Willems, Isarin, & Reinders, 2005).

De media besteedt regelmatig aandacht aan schrijnende situaties van gezinnen waarbij ouders een VB hebben. Het gaat vaak om ernstige ongevallen en mishandelingen van baby's en jonge kinderen met soms sterfte als gevolg. De oorzaak van de dood bij deze kinderen kwam in veel gevallen door te lang en heftig schudden met het kind. Hierbij was onmacht en onkunde bij deze ouders vaak de aanleiding. Daarnaast bleek ook veel psychisch leed te

werden veroorzaakt bij kinderen die opgroeiden bij ouders met een VB. In veel gevallen was sprake van parentificatie, waarbij kinderen de ouderrol overnamen omdat zij vaak intelligenter waren dan hun ouders (Van der Linden, 2006).

Afgelopen vijftien jaar is veel onderzoek gedaan naar het leven van ouders met een VB, wat heeft geresulteerd in een beter begrip van de context van deze gezinnen. Onderzoek suggereert dat ouders met een VB een heterogene groep zijn, verscheidenheid laten zien in ouderlijke vaardigheden en leefomstandigheden (Wade, Llewellyn, & Matthews, 2008). Buitenstaanders, bijvoorbeeld mensen uit de omgeving, begeleiders en onderzoekers, vermelden dat de opvoeding door ouders met een VB vaak moeizaam verloopt. De nadruk wordt vooral gelegd op het slechte ouderschap, negatieve gevolgen voor het kind en het niet lukken van integratie in de algemene populatie, terwijl dit niet altijd het geval is (De Vries, et al., 2005; Wade, et al., 2008). In opdracht van het Ministerie van VWS is onderzoek gedaan naar de ouderschapscompetenties van mensen met een VB. Eén op de drie van de onderzochte ouderschappen werd gekwalificeerd als zijnde 'goed genoeg', waarbij geen uithuisplaatsing plaatsvond, geen bemoeienis was van de Raad voor Kinderbescherming en geen aanwijzingen waren voor verwaarlozing en mishandeling. Echter schoot in ongeveer 55% van de onderzochte ouderschappen de opvoeding 'tekort' en waren de kinderen veelal uit huis geplaatst. De onderzoekers kwamen tot de conclusie dat bij het slagen van ouderschap het niet gaat om een of enkele factoren, maar dat het gaat om een samenspel van factoren (Reinders, 2008; De Vries, et al., 2005).

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat de opvoeding door ouders met een VB niet altijd goed verloopt. Een VB alleen blijkt echter geen sterke indicator te zijn voor de kans op succes of mislukking (Reinders, 2008; De Vries, et al., 2005; Wade, et al., 2008). Binnen de opvoeding staan, volgens het model van Belsky (1984), drie factoren centraal: individuele kenmerken van het kind, individuele kenmerken van de ouder en de context. Deze

verschillende factoren kunnen zowel een beschermende als risicofactor zijn voor de opvoedingsrelatie. Als naar de individuele kenmerken van ouders met een VB wordt gekeken heeft het intelligentiequotiënt (IQ) op zich geen invloed op de kwaliteiten van het ouderschap. Echter is het IQ wel van invloed op de kwaliteiten in combinatie met ouderkenmerken, de context en het gezin. Een voorbeeld hiervan is een ouder met een laag IQ en een slecht sociaal netwerk, waardoor de kwaliteiten van competent ouderschap verminderden (Aunos, Goupol, & Feldman, 2003; Willems, De Vries, Isarin, & Reinders, 2007). Daarentegen kan het sociale netwerk een belangrijke rol spelen als beschermende factor, omdat die model staat voor effectief ouderschap en probleemoplossingstrategieën. Daarnaast biedt het emotionele en praktische ondersteuning (Aunos, et al., 2003). Volgens Reinders (2008) is het sociale netwerk een sterke factor tot succesvol opvoeden. Ook Willems en collega's (2007) bevestigen dat dit een beschermende factor is net als de factoren: het zoeken van hulp, een sterke niet gehandicapte partner en ontvangen van adequate professionele hulp.

De situatie van gezinnen met ouders met een VB wordt schrijnender door bijkomende risicofactoren die het probleemgedrag bij het kind versterken, terwijl beschermende factoren de negatieve invloeden compenseren. Voorbeelden van risicofactoren bij ouders met een VB zijn armoede, slecht sociaal netwerk, echtscheiding, gebrekkige opleiding, werkloosheid, een kind met een handicap, slechte mentale of fysieke gezondheid en aanwezigheid van meerdere kinderen (Aunos, et al., 2003; Reinders, 2008; Willems, et al., 2007). Voor alle ouders, afgezien van een beperking, geldt dat opvoeden stressvol kan zijn en gevoelens van angst, eenzaamheid, frustratie en mislukking kunnen veroorzaken. Ouders met een VB kunnen onrealistische verwachtingen over het kind of het ouderschap hebben, waardoor teleurstelling kan ontstaan en een hoge mate van frustratie (Price, 2005). Bij deze ouders kan ouderlijke stress vergroot worden doordat er veelal problemen zijn met de hechting van het kind, omdat signalen van het kind verkeerd afgelezen en geïnterpreteerd worden. Voor ontwikkeling van

gehechtheid moeten ouders sensitief zijn en het vermogen tot reflecteren hebben (Verhulst, 2006). Tot slot kan de stress vergroot worden door problemen in het gezinsfunctioneren en competent ouderschap, bijvoorbeeld omdat ouders moeite hebben met het plaatsen van de behoeften van het kind boven die van zichzelf waardoor verwaarlozing kan ontstaan (Price, 2005).

Intelligentie heeft een genetische component, waardoor ouders met een VB een vergrote kans hebben op het krijgen van kinderen met eveneens een VB (Newman & Newman, 2008; Zimbardo, Weber, & Johnson, 2005). Kinderen met een VB hebben een vergroot risico op emotionele en/of gedragsproblemen, die veelal weer een hogere mate van ouderlijke stress tot gevolg heeft. Kortom er is een wisselwerking tussen het IQ van de ouders, de mate van ouderlijke stress, probleemgedrag van de kinderen, het ouderlijk functioneren en gezinsfunctioneren. Dit leidt bij ouders met een VB tot problemen binnen het ouderschap (Emerson, 2003; Maes, Broekman, Dosen, & Nauts, 2003; Price, 2005). Ouders met een VB hebben daarom hulp nodig bij het opvoeden en verzorgen van hun kind (Van der Linden, 2006; Parrish, 2002). Volgens Wade en collega's (2008) en Bailey en collega's (1999) hebben zij trainingen nodig op het gebied van opvoeden, verzorgen, probleemoplossingstrategieën en stressmanagement. Indien hulp niet geboden wordt, is de kans groot dat later grotere problemen in de opvoeding ontstaan (Reinders, 2008).

Hulpverleningsorganisaties kunnen dergelijke hulp en trainingen verlenen en ondersteuning inzetten, afhankelijk van de intensiteit of complexiteit van de hulpvraag, van licht en laagdrempelig tot intensief of zeer intensief. Om zo goed mogelijk aan te sluiten bij de hulpvraag van ouders met een VB is het belangrijk om de gezinssituatie en risico- en beschermende factoren in kaart te brengen, zodat de hulpverlener weet waar de prioriteiten liggen en welke hulp ingezet moet worden (Joha, Gerards, Nas, Gendt, & Kersten, 2006). Zover bij ons bekend zijn er op dit gebied geen specifieke meetinstrumenten ontwikkeld voor

ouders met een VB. Voor ouders zonder VB zijn hier wel vragenlijsten voor ontwikkeld, waaronder de recent ontwikkelde en regelmatig gebruikte Gezinsvragenlijst (GVL).

De GVL is een zelfrapportage vragenlijst die de kwaliteit van gezins- en opvoedingsomstandigheden van kinderen in de leeftijd van 4 tot 18 jaar in kaart brengt. De GVL brengt aan het licht waar het gezin eventueel tekort schiet, wat de risico's zijn op problematisch gedrag bij een kind en waar mogelijke oorzaken liggen van reeds in het gezin opgetreden problemen. Door de resultaten worden aanknopingspunten zichtbaar voor interventie (Van der Ploeg & Scholte, 2008). De psychometrische kwaliteit van de GVL is in 2008 door de Commissie Testaangelegenheden Nederland (Cotan) beoordeeld als goed op alle onderdelen.

De GVL is echter ontwikkeld voor ouders zonder een VB. De vraag is of de GVL ook geschikt is voor gebruik bij ouders met een VB. Aan alle ouders, met of zonder VB, worden immers dezelfde eisen gesteld ten aanzien van het ouderschap. Het lijkt aannemelijk dat de GVL daarom ook voor ouders met een VB geschikt is om het gezinsfunctioneren in kaart te brengen. Dit onderzoek is een eerste aanzet tot het bepalen van de validiteit en betrouwbaarheid van de GVL bij ouders met een VB. Er wordt gekeken naar de interne consistentie, test-hertestovereenstemming, convergente en divergente validiteit, waarbij nagegaan zal worden in hoeverre de scores op de GVL samenhangen met de scores op een andere gezinsschaal, namelijk de GezinsKlimaatSchaal (GKS-II). Van der Ploeg en Scholte (2008) hebben enkele demografische factoren onderzocht, waaronder het opleidingsniveau en samenstelling van het gezin, waaruit bleek dat er geringe significante verschillen waren tussen deze factoren en de GVL-score. Zoals eerder genoemd zijn er demografische factoren bekend bij ouders met een VB die zorgen voor een vergroot risico op problemen en daardoor leiden tot meer stress bij ouders, zoals ouders zonder partner, lage afgeronde opleiding, werkloosheid, meerdere kinderen binnen het gezin, kinderen in het speciaal onderwijs, het

gezag ligt niet meer bij de ouders. Daarom is de verwachting dat bij deze ouders een significante samenhang aanwezig is tussen de demografische factoren en de GVL-score. Op basis hiervan zou in de toekomst vroegtijdige interventie met behulp van de GVL ingezet kunnen worden om verdere problemen binnen het ouderschap te voorkomen.

Methode

Participanten en Procedure

Participanten voor dit onderzoek werden verworven via een middelgrote instelling voor mensen met een VB. Via het hoofd Zorg en Behandeling werd toestemming voor het onderzoek gevraagd aan het Management Team, waarbij een kosten-baten analyse werd gemaakt. Hierna werd contact gelegd met de Werkgroep Gezinnen om een inventarisatie te maken van het aantal gezinnen binnen deze instelling. Er waren ongeveer 150 gezinnen die opvoedingsondersteuning ontvangen. De volgende criteria werden gehanteerd bij het maken van een selectie: gezinnen met thuiswonende kinderen tot 18 jaar, waarbij tenminste één van de ouders een VB heeft. Hieronder vielen ook gezinnen met kinderen die alleen in het weekend thuis zijn. Het aantal gezinnen dat aan deze inclusiecriteria voldeed is onbekend, waardoor onduidelijk is of de steekproef representatief is. Nadat het Management Team toestemming had gegeven zijn de clustermanagers en gezinsbegeleiders ingelicht over het onderzoek. Zij kregen uitleg en de gezinsbegeleiders brachten de brief onder de aandacht van ouders, waarin het verloop stond vermeld en de mogelijkheid voor deelname. Gezinsbegeleiders gaven de telefoonnummers van ouders die mee wilden werken. Na twee weken zijn deze ouders gebeld met de vraag voor deelname en is een afspraak gemaakt voor het afnemen van de vragenlijst. Uiteindelijk hebben 24 ouders deelgenomen aan het onderzoek, waaronder 7 alleenstaande ouders en 17 ouders met partner. De gemiddelde leeftijd van de ouders was 38 jaar ($SD = 7$; range 30 - 53). Er vulden 6 vaders de vragenlijst in

en 18 moeders. Het aantal kinderen dat thuis woonde varieerde van 0 tot 5, aangezien sommige kinderen alleen in de weekenden thuis woonden. De leeftijd van de kinderen lag tussen de 0 en 17 jaar, en bestond uit 31 jongens en 32 meisjes.

Voor het bepalen van de test-hertestbetrouwbaarheid werd aan ouders gevraagd of zij nogmaals mee wilden werken aan het onderzoek. Er waren 16 ouders die aan deze tweede afname deelnamen, welke gemiddeld 31 dagen ($SD = 10$) na de eerste afname plaatsvond.

Meetinstrumenten

Er zijn twee gezinsvragenlijsten afgenomen in dit onderzoek: de GVL en GKS-II. Daarnaast zijn verschillende demografische kenmerken van de ouders en gezinnen meegenomen. Deze instrumenten en variabelen worden hieronder besproken.

Gezinsvragenlijst (GVL). De GVL, ontworpen door Van der Ploeg & Scholte (2008), is een gezinsvragenlijst om de kwaliteit van gezins- en opvoedingsomstandigheden te bepalen. De GVL bevat 5 schalen, namelijk Responsiviteit (de mate waarin ouders oog hebben voor de ontwikkelingsbehoeften van het kind), Communicatie (de mate waarin ouders open en conflictvrij omgaan met het kind), Organisatie (de mate waarin de gezinsinteracties zijn gereguleerd), Partnerrelatie (de kwaliteit van de partnerrelatie) en Sociaal netwerk (de mate waarin het gezin een beroep kan doen op steun van personen buiten het gezin). Elke subschaal bevat 9 items, die zijn gescoord op een vijfpuntsschaal, namelijk volledig oneens (1), tamelijk oneens (2), eens noch oneens (3), tamelijk eens (4), volledig eens (5). Op meerdere vragen werden antwoorden omgepoold, waarna de totaalscore van de subschalen berekend kon worden. De somscore per subschaal varieerde derhalve van 9 t/m 45. Er is ook een totaalscore (GVL-Totaal) berekend, waarbij de 5 basisschalen bij elkaar werden opgeteld. De minimale score hiervoor was 45 en de maximale score 225. Doordat niet alle ouders een partner hadden,

is ook de totaalscore berekend over de 4 andere subschalen (Totaal GVL-partner). Hiervoor was de minimaal te behalen score 36 en de maximale score 180. Een lagere score staat voor een gunstiger gezinsklimaat, een hogere score voor een ongunstiger gezinsklimaat. Met behulp van de 'Normtabel algemene bevolking' was te zien hoe het gezin functioneerde in vergelijking met gemiddelde Nederlandse gezinnen met schoolgaande kinderen (zie Bijlage 1). De interne consistentie van de 5 schalen en GVL-Totaal was in het oorspronkelijke onderzoek goed met een Cronbach's alpha van .83 (Communicatie) tot .97 (GVL-Totaal). De test-hertestbetrouwbaarheid bleek in het oorspronkelijk onderzoek voldoende stabiel over een periode van 4 weken met alle test-hertestcoëfficiënten boven de .77 voor de subschalen en .91 voor de GVL-Totaal (Van der Ploeg & Scholte, 2008).

Er wordt verwacht dat gezinnen die gunstig scoren op een bepaalde subschaal eveneens gunstig zouden scoren op andere instrumenten die vergelijkbare aspecten meten. Volgens Van der Ploeg en Scholte (2008) is dit het geval tussen de GVL en de GKS-II.

GezinsKlimaatSchaal-II (GKS-II). De GKS-II (Jansma & De Coole, 1995) is een zelfrapportagevragenlijst die de beleving van het gezinsklimaat meet en geschikt is om in te vullen voor alle thuiswonende gezinsleden van 11 jaar en ouder. Het gezinsklimaat is geoperationaliseerd in 7 schalen, namelijk Cohesie (betrokkenheid van gezinsleden met elkaar), Expressiviteit (mogelijkheid om gevoelens te kunnen uiten), Conflict (uiten van boosheid en agressie binnen het gezin), Organisatie (regels, taken en plichten die binnen het gezin gelden), Controle (controlerende functie van gezinsleden ten opzichte van elkaar), Normen (de mening van de gezinsleden met betrekking tot normen en waarden) en Sociale oriëntatie (de betrokkenheid van de gezinsleden op de sociale omgeving). Elke subschaal bestaat uit 11 items, die met ja (1) of nee (0) beantwoord dienen te worden. Antwoorden van enkele vragen werden omgepoold om de totaalscore per subschaal te kunnen berekenen. Deze

totaalscore varieerde van 0 t/m 11 per subschaal. Alle totaalscores per subschaal zijn daarna omgepooled, zodat de scores in dezelfde richting staan als de scores van de GVL, waarbij een lagere score staat voor een positiever gezinsklimaat. Echter bij de subschaal Conflict stond een lagere score al voor een gunstiger gezinsklimaat. De interne consistentie van de 7 subschalen had in het oorspronkelijke normeringonderzoek een Cronbach's alpha tussen de .63 en .72 (Jansma & De Coole, 1995).

GVL in verhouding tot GKS-II. Bij het weergeven van onderstaande verwachtingen wordt uitgegaan van de omgepooled scores van de GKS-II. Zoals eerder genoemd verwachtten Van der Ploeg en Scholte (2008) vanwege inhoudelijke gronden een significante samenhang tussen bepaalde subschalen van de GVL en GKS-II. Door hen werd een hoge positieve samenhang verwacht tussen Responsiviteit (GVL) en de subschalen Cohesie en Expressiviteit (GKS-II); Communicatie (GVL) en Conflict (GKS-II); Organisatie (GVL) en de subschalen Organisatie en Controle (GKS-II). Daarnaast werd geen samenhang verwacht tussen Partnerrelatie en Sociaal netwerk van de GVL en de subschalen van de GKS-II, omdat overeenkomstige begrippen ontbraken. Van der Ploeg en Scholte (2008) bevestigden deze resultaten grotendeels in hun onderzoek met als opmerkelijk verschil dat Partnerrelatie, Communicatie en Organisatie (GVL) een significant redelijke positieve samenhang vertoonden met Cohesie (GKS-II).

Hiernaast werden ook samenhangen verwacht op basis van eigen literatuuronderzoek. Hierin worden ook de subschalen Normen en Sociale oriëntatie van de GKS-II meegenomen, in tegenstelling tot Van der Ploeg en Scholte (2008). Te verwachten is dat wanneer ouders laag scoren op de subschaal Responsiviteit (GVL) ze laag scoren op alle subschalen van de GKS-II, behalve de subschaal Conflict. Een lage score geeft namelijk aan dat ouders veel oog

hebben voor de ontwikkelingsbehoeften van hun kind(eren) en hier dus adequaat mee omgaan waardoor gunstige scores op de subschalen van de GKS-II worden verwacht.

Bovenstaande bevindingen van Van der Ploeg en Scholte (2008) worden in twijfel getrokken. De verwachte hoge positieve samenhang tussen Communicatie (GVL) en Cohesie (GKS-II) is volgens ons niet eenduidig. De mate waarin ouders open en conflictvrij met hun kinderen omgaan hoeft niet direct samenhang te vertonen met de mate waarin gezinsleden met elkaar betrokken zijn. Bijvoorbeeld wanneer kinderen nauwelijks thuis zijn, is er ook weinig tijd om ruzie te kunnen maken.

Daarnaast is te verwachten dat er een hoge positieve samenhang is tussen Communicatie (GVL) en Expressiviteit (GKS-II). Wanneer ouders begrip tonen, vertrouwen hebben, luisteren, empathisch zijn en er geen conflicten zijn, is er sprake van een positieve manier van communiceren. Op deze manier leren kinderen hoe ze hun gevoelens kunnen uiten en dat die gevoelens worden geaccepteerd en gerespecteerd (Vandemeulebroecke, Van Crombrugge, Janssens, & Colpin, 2002).

Er wordt een hoge positieve samenhang verwacht tussen Organisatie (GVL) en Organisatie (GKS-II). Op basis van de benaming zou dit plausibel te noemen zijn. Echter zoals Van der Ploeg & Scholte (2008) aangeven verstaat niet elke onderzoeker onder organisatie hetzelfde. In de GVL wordt een brede definiëring van het begrip gebruikt waarbij naast vaste taken, duidelijke tijdschema's en een vaste routine ook een open omgang met elkaar, het aanpakken van problemen en de structuur van het gezin wordt bekeken. De subschaal Organisatie van de GKS-II richt zich vooral op regels, taken en plichten die binnen het gezin gelden. Een hoge positieve samenhang zou daarom kunnen, echter doordat de GVL een breder begrip meet is het tevens mogelijk dat er een lage positieve samenhang te vinden is.

Ditzelfde geldt voor de samenhang tussen Organisatie (GVL) en Controle (GKS-II). Controle meet de mate van controlerende functies van gezinsleden ten opzichte van elkaar, terwijl Organisatie breder meet. Daardoor zou hier een hoge positieve samenhang mogelijk kunnen zijn, maar ook een lage positieve samenhang is plausibel.

Tevens wordt een hoge positieve samenhang verwacht tussen Partnerrelatie (GVL) en Conflict (GKS-II). Wanneer ouders aanhoudend met elkaar in conflict zijn wordt dit als een grote bedreiging voor de ontwikkeling van het kind gezien (Scholte & Sontag, 1991). Tevens voorspellen ruzies over de opvoeding problemen voor de kinderen. Deze ruzies kunnen leiden tot inconsistenties in de opvoeding, wat problematisch gedrag bij het kind in de hand werkt. Dit problematische gedrag kan zorgen voor een verhoogde mate van boosheid en agressie in het gezin (Ingoldsby, et al., 2006).

Ten slotte wordt verwacht dat Sociaal netwerk (GVL) een hoge positieve samenhang vertoont met Sociale oriëntatie van de GKS-II, aangezien ze beiden gericht zijn op het steun ervaren van personen buiten het gezin.

Demografische Gegevens. Naast beide vragenlijsten zijn demografische variabelen gemeten om eventuele samenhangen te ontdekken tussen deze variabelen en de Totaal GVL-partner. Wanneer gekeken wordt naar eerder genoemde risicofactoren is te verwachten dat bepaalde demografische kenmerken een negatieve samenhang hebben met het gezinsfunctioneren en daardoor lager scoorden op de GVL. Er is naar de volgende ouder- en gezinsfactoren gekeken:

Aantal ouderfiguren in het huis (een versus twee ouders), waarbij geen onderscheid is gemaakt in gehuwd zijn, of ongehuwd samenwonen en of het om biologische ouders van de kinderen gaat. De verwachting is dat bij tweoudergezinnen de score op de Totaal GVL-partner lager is dan bij éénoudergezinnen.

Opleidingsniveau van de ouder(s) binnen het gezin is bepaald op basis van de hoogst afgeronde opleiding van de ouderfiguren. Om het opleidingsniveau te vergelijken in twee groepen is een grens getrokken tussen voortgezet speciaal onderwijs en lager beroepsonderwijs, omdat het volgen van speciaal onderwijs een indicatie is voor achterstand in de intellectuele vermogens. De twee groepen die gemaakt zijn, waren: (1) maximaal voortgezet speciaal onderwijs, (2) minimaal lager beroepsonderwijs. Op basis hiervan kon gekeken worden naar de invloed van een gebrekkige opleiding op het gezinsfunctioneren. De verwachting is dat eerste groep hoger scoort op de Totaal GVL-partner dan de tweede groep, wat betekent dat er sprake is van slechter gezinsfunctioneren.

Het hebben van *betaald werk van de ouder(s) binnen het gezin* is bepaald door voor beide ouderfiguren te vragen of zij betaald werk hadden. Er is vervolgens onderscheid tussen gezinnen gemaakt waar geen ouderfiguur een betaalde baan had versus gezinnen waar minimaal 1 van de ouders een betaalde baan had. Hierbij wordt verwacht dat gezinnen waarin ouders beiden geen betaalde baan hebben hoger scoren op de Totaal GVL-partner.

Het *gezag over de kinderen* werd opgesplitst in gezag ligt bij 'de ouders' versus bij 'de voogdijinstelling, het kind zelf of iemand anders'. De verwachting is dat ouders hoger scoren op de Totaal GVL-partner als zij geen gezag meer hebben.

Aantal kinderen werd bepaald door te vragen naar het aantal kinderen dat totaal tot dat gezin behoorden, waarbij ook de kinderen die niet thuis wonen zijn meegerekend. In de analyses is onderscheid gemaakt tussen 'gezinnen met 1 kind' en 'gezinnen met 2 kinderen of meer'. Er wordt een positieve samenhang verwacht met de Totaal GVL-partner, zodat ouders hier hoger op scoren als zij meerdere kinderen hebben.

Het aantal gezinnen dat *minimaal 1 kind had op het speciaal onderwijs* is bepaald door te vragen of er binnen het gezin kinderen zaten op het speciaal onderwijs. In de analyses is onderscheid gemaakt tussen gezinnen waar geen versus minimaal 1 kind op het speciaal

(voortgezet) onderwijs zat. De verwachting is dat er meer stress ontstaat bij ouders als hun kinderen ook problemen hebben, waardoor zij meer problemen binnen het ouderschap zullen hebben. Hierdoor is de verwachting dat ouders een hogere score op Totaal GVL-partner hebben als zij minimaal 1 kind op het speciaal onderwijs zit.

Afnameprocedure

De vragenlijst (zie Bijlage 2) is bij ouders thuis afgenomen op een tijdstip dat in overleg met hen werd afgesproken. Finlay en Lyons (2001) geven aan dat het voor ouders met een VB gebruikelijk is om zelfrapportage vragenlijsten mondeling af te nemen. Daarom is er voor gekozen om na de mondelinge instructie over de GVL de stellingen één voor één voor te lezen waarna ouders in eigen tempo konden antwoorden. Elke ouder heeft een eigen antwoordformulier ontvangen, met daarbij de antwoordmogelijkheden op een los blad vergroot, zodat deze bij elke vraag direct zichtbaar waren. Het antwoord werd ingevuld door de interviewster op het scoreformulier. Hierna kregen de ouders instructie over de GKS-II waarna ook deze stellingen één voor één werden voorgelezen en ouders in eigen tempo konden antwoorden. Bij de tweede afname werd de mondelinge instructie kort herhaald en opnieuw werden de stellingen uit de GVL één voor één voorgelezen, waarna de ouder in eigen tempo kon antwoorden.

Data-analyse

De data van de vragenlijsten werd ingevoerd in het statistische programma Statistical Package for the Social Sciences (SPSS, 16.0). Allereerst werden de gemiddeldes en standaarddeviaties berekend voor de eerste en tweede afname van de GVL. De scores van de gezinnen werden vergeleken met de normgroep (zie Bijlage 1) om te zien hoeveel gezinnen in het

(sub)klinische gebied vielen. Omdat de scores op de GVL schalen niet-normaal verdeeld zijn, en er sprake is van een kleine N, is non-parametrisch getoetst.

Om de test-hertestbetrouwbaarheid te bepalen zijn de intraklassencorrelaties (IKC), met een significantieniveau van $<.05$, tussen de scores op beide meetmomenten berekend. Wanneer de IKC kleiner is dan $.40$ is er sprake van een slechte overeenstemming, bij een IKC tussen de $.40$ en $.60$ is er sprake van een matige overeenstemming en bij een IKC tussen de $.60$ en $.75$ van een goede overeenstemming. Wanneer de IKC groter is dan $.75$ wordt gesproken over uitstekende overeenstemming (Landis & Koch, 1977). Met de Wilcoxon Signed-rankstoets is nagegaan of de schaalscores op beide meetmomenten significant van elkaar verschilden. Niet-significante verschillen tussen de scores op beide meetmomenten zijn een indicatie voor een hogere mate van test-hertestbetrouwbaarheid.

Om de interne consistentie te bepalen is de Cronbach's alpha berekend voor de subschalen, GVL-Totaal en de Totaal GVL-partner. Een alpha van $.70 - .80$ wordt als voldoende beschouwd en van $.80$ of hoger als goed (Field, 2005).

De convergente en divergente validiteit is bepaald met behulp van Spearman's rangcorrelaties, met een significantieniveau van $<.05$. Correlaties kleiner dan $r_s = .10$ geven geen samenhang aan, $r_s = .10 - .30$ betekenen een kleine samenhang, $r_s = .30 - .50$ betekenen een redelijke samenhang en $r_s > .50$ betekenen een sterke samenhang (Field, 2005). Bij convergente validiteit moeten de verwachte hoge correlaties tussen inhoudelijk vergelijkbare subschalen van de GVL en GKS-II worden bevestigd. Divergente validiteit is het tegenovergestelde, waarbij verwachte lage correlaties tussen inhoudelijk verschillende subschalen van de GVL en GKS-II worden bevestigd (zie hierboven *GVL in verhouding tot GKS-II*).

Tot slot zijn analyses gedaan met de Totaal GVL-partner voor de demografische factoren. Om significante verschillen aan te tonen voor 'aantal ouderfiguren in huis', 'wie het

gezag over de kinderen heeft', 'aantal kinderen in het gezin', 'wel of geen kinderen in speciaal onderwijs', 'afgeronde opleiding van ouders', en 'betaalde baan van ouders' is de Mann-Whitney U-toets gebruikt, met een significantieniveau van $<.05$.

Resultaten

Uit de resultaten bleek dat ouders een Totaal GVL-partner hadden tussen de 46 en 95 en GVL-Totaal tussen de 60 en 114. In Tabel 1 zijn gemiddelden, met bijbehorende standaarddeviatie, weergegeven van de (sub)schalen van de GVL van zowel de eerste als tweede afname. Gekeken naar de normgroep scoorden er 9 (37,50%) gezinnen gunstiger dan gemiddeld, 3 gezinnen scoorden 'normaal' en 2 gezinnen 'normaal hoog' (samen 20,83%). Daarnaast scoorden 5 gezinnen in het subklinische gebied en 5 gezinnen in het klinische gebied (samen 41,67%) (zie Bijlage 1).

Tabel 1

Gemiddelde (M en SD) scores op de eerste en tweede afname en interne Consistentie (α) van de GVL (sub)schalen.

GVL (sub)schalen	1 ^e afname (N = 24)		2 ^e afname (N = 16)		α
	M	SD	M	SD	
Responsiviteit	11.88	3.17	11.56	2.78	.73
Communicatie	24.08	6.63	20.44	6.78	.73
Organisatie	12.63	2.55	13.50	3.63	.36
Partnerrelatie	16.82 ^a	5.98	16.60 ^b	6.50	.75 ^a
Sociaal netwerk	20.25	7.67	19.19	7.70	.79
GVL-Totaal	87.18 ^a	17.81	81.50 ^b	16.82	.85 ^a
Totaal GVL-partner	68.83	13.24	64.69	14.07	.79

^a N = 17, ^b N = 10

De subschalen van de GVL waren voldoende intern consistent, behalve de subschaal Organisatie ($\alpha = .36$), zo blijkt uit Tabel 1. De interne consistentie van de GVL-Totaal ($\alpha = .85$) werd als goed beschouwd. Ook de Totaal GVL-partner, was voldoende intern consistent ($\alpha = .79$).

In Tabel 2 zijn de resultaten weergegeven van de test-hertestovereenstemming tussen de twee afnamen van de GVL voor 16 respondenten die hadden meegedaan. De intraklassencorrelaties (IKC) geven aan dat er sprake is van goede tot uitstekende overeenstemming tussen beide afnamen. De scores tussen afname 1 en 2 waren niet significant verschillend van elkaar, behalve voor Communicatie ($Z = -2.33$; $p = .02$). De scores van afname 1 versus afname 2 op GVL-Totaal verschilden net niet significant van elkaar ($Z = -1.90$; $p = .06$). De scoreverschillen tussen afname 1 en 2 voor de Totaal GVL-partner verschilden significant van elkaar ($Z = -1.97$; $p = .049$).

Tabel 2

Test-hertestovereenstemming op de GVL (sub)schalen: intraklassencorrelaties (IKC) en resultaten van de Wilcoxon Signed-Rankstoets (Z)

GVL (sub)schalen ^a	IKC [*]	Z	p
Responsiviteit	.72	-0.56	.58
Communicatie	.88	-2.33	.02
Organisatie	.74	-0.95	.34
Partnerrelatie ^b	.90	-0.97	.33
Sociaal netwerk	.75	-1.35	.18
GVL-Totaal ^b	.99	-1.90	.06
Totaal GVL-partner	.80	-1.97	.05

^a N = 16, ^b N = 9, ^{*} alle IKC's $p < .01$

Om convergente en divergente validiteit te bepalen zijn correlaties onderzocht tussen GVL subschalen en de subschalen van de GKS-II, zoals weergegeven in Tabel 3. De verwachte samenhangen werden deels gevonden, echter niet alle resultaten zijn significant. Communicatie (GVL) hangt sterk positief samen met Expressiviteit en Conflict en sterk negatief met Normen (GKS-II). Partnerrelatie (GVL) hangt sterk samen met Conflict (GKS-II). De subschalen Responsiviteit, Organisatie en Sociaal Netwerk (GVL) vertonen geen enkele significante samenhang met subschalen van de GKS-II. Naast deze significante samenhangen waren er ook redelijke niet-significante samenhangen, zoals Responsiviteit (GVL) met Expressiviteit, Conflict en Organisatie (GKS-II). Ook Organisatie (GVL) hangt redelijk samen met Sociale oriëntatie (GKS-II) en Partnerrelatie (GVL) met Expressiviteit (GKS-II). Tot slot is er een negatief redelijke samenhang tussen Sociaal netwerk (GVL) en Cohesie (GKS-II).

Tabel 3

Spearman correlaties (rs) tussen de GVL subschalen en de GKS-II subschalen (N=24)

GVL subschalen	GKS-II subschalen						
	Cohesie	Expres- siviteit	Conflict	Organisatie	Controle	Normen	Sociale oriëntatie
	<i>rs</i>	<i>rs</i>	<i>rs</i>	<i>rs</i>	<i>rs</i>	<i>rs</i>	<i>rs</i>
Responsiviteit	.07	.35	.40	.35	-.19	.13	.06
Communicatie	.27	.69**	.59**	.23	.04	-.52**	.13
Organisatie	.11	.03	.03	.31	-.05	.21	.30
Partnerrelatie	.29	.33	.51*	.24	-.20	.00	.17
(N = 17)							
Sociaal netwerk	-.35	.00	.12	.21	-.09	.25	.01

* $p < .05$, ** $p < .01$

De verschillen van gemiddelde scores op de GVL bij demografische factoren zijn weergegeven in Tabel 4. Voor geen enkele ouder- of gezinsfactor bleken significante

verschillen te bestaan op de Totaal GVL-partner. Alleen voor het aantal kinderen in een gezin en de hoogst afgeronde opleiding van ouders lijkt er een neiging naar een significant verschil te zijn, waarbij een hogere score (meer problemen) werd behaald voor gezinnen met 1 kind (versus gezinnen met 2 of meerdere kinderen) en gezinnen waarvan de ouders minimaal lager beroepsonderwijs hebben gehad (versus ouders met maximaal voortgezet speciaal onderwijs).

Tabel 4

Vergelijking van gemiddelde scores tussen Totaal GVL-partner voor ouder- en gezinsfactoren

Demografische factoren	Ouders (N = 24)				
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Z</i>	<i>p</i>
Aantal ouderfiguren in huis				-0.96	.34
Twee ouders	15	70.87	13.66		
Een ouder	9	65.44	12.52		
Gezag kinderen				-0.77	.44
Ouders	18	70.17	13.90		
Bij iemand anders	6	64.83	11.13		
Aantal kinderen				-1.59	.11
1 kind	8	75.50	15.11		
2 of meer kinderen	16	65.50	11.26		
Kinderen in speciaal onderwijs?				-0.96	.34
Ja	21	69.71	13.29		
Nee	3	62.67	13.58		
Afgeronde opleiding ouders				-1.50	.13
Maximaal voortgezet speciaal onderwijs	12	64.75	11.89		
Minimaal lager beroeps onderwijs	12	72.92	13.74		
Betaald werk ouders				-0.67	.51
Geen van beide ouders	12	66.58	11.91		
Minimaal één ouder betaald werk	12	71.08	14.63		

Discussie

De GVL is een vragenlijst die de kwaliteit van gezins- en opvoedingsomstandigheden meet. Het meetinstrument is betrouwbaar en valide bevonden wanneer het gebruikt wordt bij normaal begaafde ouders (Van der Ploeg & Scholte, 2008). Het doel van dit onderzoek is een eerste indruk van de betrouwbaarheid en validiteit van de GVL te verkrijgen wanneer deze toegepast wordt bij ouders met een VB.

Van de 24 gezinnen scoort 58,34% beter dan gemiddeld of gemiddeld op de GVL. En 41,67% scoort in het (sub)klinische gebied, wat erop duidt dat de gezins- en opvoedingsomstandigheden een risico vormen voor de kinderen in deze gezinnen. Op dit moment is geen toestemming gekregen om achtergrondinformatie over deze ouders te gebruiken om deze te koppelen aan de score op het (sub)klinische gebied. In toekomstig onderzoek zou dit meegenomen kunnen worden. Dit sluit gedeeltelijk aan bij eerder onderzoek dat uitgevoerd is in opdracht van het Ministerie van VWS (Reinders, 2008; De Vries, et al., 2005) waarbij de opvoeding bij ouders met een VB vaak 'tekort' schoot. In de algemene bevolking scoort 79% beter dan gemiddeld of gemiddeld op de GVL en slechts 20% in het (sub)klinische gebied. Ouders met een VB scoren dus hoger op de GVL, waaruit blijkt dat hun gezinsfunctioneren gemiddeld genomen slechter is dan de normgroep. De verwachting dat deze ouders meer problemen hebben binnen het ouderschap wordt hiermee bevestigd. Hieruit blijkt dat de GVL ook voor ouders met een VB te gebruiken is, omdat de gezinnen die problemen hebben binnen de opvoeding ook scoren binnen het (sub)klinische gebied.

De interne consistentie van de GVL-Totaal blijkt bij ouders met een VB goed te zijn ($\alpha = .85$). Tevens is de Totaal GVL-partner voldoende intern consistent ($\alpha = .79$). Alle subschalen binnen de GVL zijn voldoende, behalve Organisatie ($\alpha = .36$). Deze schaal meet

de mate waarin gezinsinteracties zijn gereguleerd. De subschaal Organisatie is opvallend aangezien deze binnen de algemene bevolking een Cronbach's alpha van .91 heeft. Dit wijst op de aanwezigheid van meetfouten. Mogelijk heeft dit te maken met de vragen die uiteenlopen van een vaste routine in het gezin tot het aanpakken van problemen. Ouders met een VB hebben vaak (met behulp van begeleiding) vaste patronen ontwikkeld in hun dagelijks leven. Echter hebben zij moeite met het inschatten van situaties en het oplossen van problemen (Durinck & Racquet, 2003).

Ten aanzien van de test-hertestbetrouwbaarheid blijkt dat tussen de scores op de eerste en tweede afname van de GVL geldt dat alleen op de subschaal Communicatie een significant verschil gevonden is. Voor de andere subschalen zijn de scores niet significant verschillend tussen beide afnamen. Voor de score op de Totaal GVL-partner geldt dat de verschillen tussen scores van de twee afnamen niet significant is, echter de GVL-Totaal is niet significant over een periode van gemiddeld 31 dagen. Er lijkt derhalve sprake van een stabiel construct voor de GVL-Totaal. Echter waren er maar 16 ouders die deelnamen aan de tweede afname, waardoor de steekproef zeer klein is. De intraklassencorrelaties lieten zien dat er een goede tot uitstekende overeenstemming tussen de eerste en tweede afname is.

Om een eerste indruk van de convergente en divergente validiteit van de GVL te bepalen zijn op basis van inhoudelijke gronden en eerder onderzoek verwachte samenhangen uitgesproken tussen subschalen van de GVL en GKS-II. Deze zijn deels bevestigd. Hieronder zal per subschaal uitleg worden gegeven over de wel dan niet gevonden verbanden.

Wanneer ouders weinig oog hebben voor de ontwikkelingsbehoeften van het kind (Responsiviteit - GVL) zijn er binnen het gezin weinig mogelijkheden om gevoelens te kunnen uiten (Expressiviteit - GKS-II), zijn er veel uitingen van boosheid en agressie (Conflict, GKS-II) en is er onduidelijkheid over regels, taken en plichten die binnen het gezin gelden (Organisatie - GKS-II). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat ouders met een

VB niet altijd de ontwikkelingsbehoeften van het kind zien, omdat zij bijvoorbeeld moeite hebben met het plaatsen van de behoeften van het kind boven die van zichzelf (Verhulst, 2006). De verwachting was een positieve samenhang met alle subschalen. Responsiviteit (GVL) hangt wel positief samen met de subschalen van de GKS-II, behalve met Controle. Expressiviteit, Conflict en Organisatie (GKS-II) hangen sterk met Responsiviteit (GVL) samen.

De verwachte hoge, positieve samenhangen tussen Communicatie (GVL) met Expressiviteit (GKS-II) en Conflict (GKS-II) zijn gevonden. Door Van der Ploeg & Scholte (2008) werd een hoge samenhang tussen Communicatie (GVL) en Cohesie (GKS-II) verwacht. Deze is niet gevonden, zoals eerder beschreven (*GVL in verhouding tot GKS-II*) komt dit mogelijk omdat conflictvrij omgaan met elkaar niet wil zeggen dat men ook betrokken is bij elkaar. Hiermee wordt de verwachting op basis van eigen literatuuronderzoek wel bevestigd, namelijk dat er geen samenhang is tussen deze twee subschalen. Daarnaast is er een onverwachte, sterke negatieve samenhang tussen Communicatie (GVL) met Normen (GKS-II), wat wil zeggen dat wanneer ouders open en conflictvrij met elkaar omgaan, de gezinsleden een minder duidelijke mening hebben over normen en waarden (omgekeerd geldt hetzelfde). En wanneer sprake is van slechte communicatie er juist een duidelijkere mening is bij de gezinsleden over normen en waarden. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat ondanks dat ouders met een VB conflicten rapporteren in het gezin, hechten zij wel waarde aan normen van de maatschappij. Echter kunnen zij door hun beperking niet altijd hiernaar handelen.

De subschaal Organisatie (GVL) heeft geen enkele significante samenhang met subschalen van de GKS-II. De verwachte samenhang met Cohesie (GKS-II) werd tevens niet gevonden. Voor deze opvallende resultaten werd geen verklaring gevonden.

De verwachte sterke, positieve samenhang tussen Partnerrelatie (GVL) en Conflict (GKS-II) is bevestigd.

Een opvallend, onverwacht resultaat is dat Sociaal netwerk (GVL) redelijk samenhangt met Cohesie (GKS-II), echter is de richting van het gevonden verband negatief. Wanneer gezinsleden in hoge mate met elkaar betrokken zijn, dan is er in mindere mate sprake van een sociaal netwerk waarbij men steun kan zoeken. Dit zou kunnen komen doordat ouders vinden dat ze het zelf moeten oplossen, in plaats van hulp te vragen. Ze zijn vaak niet bereid om hulp te vragen, aangezien de nadruk dan wordt gelegd op hun beperkingen (Price, 2005). Daarnaast is het sociale netwerk van mensen met een VB vaak weinig stabiel en beperkt, waardoor ze toch al meer aangewezen zijn op hun eigen gezin (Durinck & Racquet, 2003). De verwachte positieve samenhang met Sociale oriëntatie (GKS-II) werd niet gevonden, waarvoor geen verklaring kan worden gevonden.

Door onverwachte significante samenhangen tussen enkele subschalen wordt de convergente en divergente validiteit niet bevestigd. Mogelijk komen deze onverwachte samenhangen doordat ouders de vragen onvoldoende begrepen hebben, waardoor de antwoorden niet betrouwbaar zijn. Tevens is de GKS-II nog niet onderzocht op betrouwbaarheid en validiteit voor deze doelgroep, wat ook een verklaring kan zijn voor de gevonden verschillen. Het advies is om in een volgende onderzoek naar validiteit de ingevulde vragenlijsten te vergelijken met observaties en / of bevindingen te koppelen aan de ervaring van begeleiders. Door de kleine steekproef is het lastig om significante resultaten te verkrijgen, wat tevens aangeeft dat de gevonden significante resultaten extra zwaar wegen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de steekproef wellicht niet de hele populatie dekt, waardoor significante resultaten tot een verkeerde conclusie kunnen leiden. Zo namen bijvoorbeeld veel ouders deel waarvan minimaal een kind op het speciaal onderwijs zit (87,50% van de deelnemende gezinnen). Dit impliceert dat het kind een beperking heeft, wat

kan zorgen voor een hogere mate van ouderlijke stress (Aunos, et al., 2003; Reinders, 2008; Willems, et al., 2007). Uit de resultaten van de demografische factoren blijkt dat de gemiddelde score van Totaal GVL-partner bij deze gezinnen iets hoger ligt dan bij de gezinnen waarbij de kinderen niet in het speciaal onderwijs zitten (respectievelijk 69.71 en 62.67), echter zijn deze verschillen niet significant ($p = .34$). Dit bevestigt de verwachting dat gezinnen met een kind met beperking meer problemen ervaren binnen het gezinsfunctioneren dan gezinnen zonder kinderen met een beperking.

Risicofactoren zijn van invloed op het hele gezin, zowel op het probleemgedrag van het kind als op het competent ouderschap. Uit de resultaten van de analyses tussen demografische factoren en Totaal GVL-partner blijkt dat ouders, tegen de verwachting in, gemiddeld hoger scoorden op de Totaal GVL-partner als er twee ouders in het gezin aanwezig zijn, zij het gezag hebben, één kind hebben, hoogst afgeronde opleiding van de ouder minimaal lager beroepsonderwijs is en minimaal één ouder betaald werk heeft. De verwachting dat ouders hoger scoren als zij kinderen in het speciaal onderwijs hebben komt wel overeen. Deze verschillen in gemiddeldes tussen de geclusterde groepen zijn echter niet significant. Op basis hiervan kan geconcludeerd worden dat deze demografische factoren niet van invloed zijn op het meten van het gezinsfunctioneren met behulp van de GVL. De constructvaliditeit van de GVL wordt hiermee niet bevestigd.

De vraag die vooraf werd gesteld was of de GVL ook bruikbaar is voor ouders met een VB. Met betrekking tot de betrouwbaarheid en validiteit blijkt de GVL grotendeels bruikbaar, echter is de interviewster tijdens het afnemen van de vragenlijsten enkele punten tegengekomen met betrekking tot de praktische toepasbaarheid. De interviewster ondervond dat ouders zeer positief reageerden op de overgang van de GVL (gemeten met een vijfpuntsschaal) naar de GKS-II (ja/nee). Dit impliceert dat ouders vragen met ja/nee makkelijker vinden. Tijdens de afnamen viel het haar tevens op dat ouders moeite hadden met

vragen die langer zijn (vragen 51, 57, 77, 106, 115 uit de GKS-II). Ook ontkennende zinnen vonden ouders lastig te scoren (vraag 12 uit de GVL, vragen 88 en 90 uit de GKS-II). Dit bleek uit het feit dat ouders langer deden over het beantwoorden van deze vragen en vaker om herhaling vroegen. Dit komt overeen met wat Finlay en Lyons (2002) zeggen dat de vraag kort, simpel en grammaticaal niet te complex moet zijn voor ouders met een VB. Mogelijk heeft dit invloed op de score van de GVL-Totaal, Totaal GVL-partner en GKS-II.

Er zijn enkele kanttekeningen te plaatsen bij dit onderzoek die de generalisatie van de resultaten mogelijk beperken. Er is sprake van een kleine steekproef. In eerste instantie werd een steekproef van 50 respondenten beoogd, maar uiteindelijk was er een grote uitval. Dit heeft mogelijk te maken met de manier van werving van respondenten dat via begeleiders is gedaan. Het is wenselijk om respondenten persoonlijk te vragen en motiveren voor deelname aan het onderzoek. Daarnaast zijn diverse onderzoeken vooraf gegaan, waardoor de motivatie voor ouders om deel te nemen aan een onderzoek is verminderd. Tevens is er sprake van secundaire uitval, 8 respondenten deden niet mee aan de tweede afname van de GVL. Door de kleine steekproef zijn de resultaten niet generaliseerbaar met als gevolg dat er geen definitieve conclusies kunnen worden verbonden aan dit onderzoek.

Door middel van dit onderzoek is een begin gemaakt naar de betrouwbaarheid en validiteit van de GVL voor ouders met een VB. Resultaten uit dit onderzoek geven een eerste voorzichtige mate van vertrouwen in dit meetinstrument voor gebruik in de klinische praktijk. Echter dient er met de interpretatie van de resultaten rekening te worden gehouden met bovenstaande bevindingen. Verder grootschaliger onderzoek wordt aangeraden om uitkomsten te kunnen bevestigen en uit te breiden.

Literatuurlijst

- Aunos, M., Goupol, G., & Feldman, M. (2003). Mothers with Intellectual Disabilities Who Do or Do Not Have Custody of Their Children. *Journal on Developmental Disabilities, 10* (2), 65-80.
- Bailey, D. B., Skinner, D., Correa, V., Arcia, E., Reyes-Blanes, M. E., Rodriguez, P. ... Skinner, M. (1999). Needs and Supports Reported by Latino Families Of Young Developmental Disabilities. *American Journal on Mental Retardation, 104*, 437-451.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55*, 83-96.
- Clayton, I., Chester, A., Mildon, R., & Matthews, J. (2008). Practitioners Who Work with Parents with Intellectual Disability: Stress, Coping and Training Needs. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 21*, 367-376.
- Commissie Testaangelegenheden Nederland van het Nederlands Instituut van Psychologen (2008). *Beoordelingssysteem voor de kwaliteit van Tests*.
- Durinck, K., & Racquet, L. (2003). *Opvoedingsondersteuning... Een leidraad voor ouderbegeleiders*. Antwerpen: Garant.
- Emerson, E. (2003). Mothers of children and adolescents with intellectual disability: social economic situation, mental health status, and the self-assessed social and psychological impact of the child's difficulties. *Journal of Intellectual Disability Research, 47* (4/5), 385-399.
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: SAGE Publications Ltd.

- Finlay, W. M. L., & Lyons, E. (2001). Methodological Issues in Interviewing and Using Self-Report Questionnaires With People With Mental Retardation. *Psychological Assessment, 13* (3), 319-335.
- Finlay, W. M. L., & Lyons, E. (2002). Acquiescence in Interviews With People Who Have Mental Retardation. *Mental Retardation, 40* (1), 14-29.
- Ingoldsby, E. M., Schonberg, M., Gilliom, M., Shaw, D. S., Winshow, E., & Criss, M. M. (2006). Neighborhood Disadvantage, Parent-child Conflict, Neighbourhood Peer Relationships, and Early Antisocial Behavior Problem Trajectories. *Journal of Abnormal Child Psychology, 34*, 303-319.
- Jansma, J. B. M., & Coole, R. L. de (1995). *Gezinsklimaatschaal II*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- Joha, D., Gerards, G., Nas, M., Gendt, J., & Kersten, M. (2006). *Ondersteuning van ouders met een verstandelijke beperking*. Den Haag: Lemma.
- Landis, J. R., & Koch, G. G. (1977). The Measurement of Observer Agreement for Categorical data. *Biometrics, 33*, 159-174.
- Linden, A. P. van der (2006). *Honderd jaar zorg om het kind*. Deventer: Kluwer.
- Maes, B., Broekman, T. G., Dosen, A., & Nauts, J. (2003). Caregiving burden of families looking after Persons with intellectual disability and behavioural or psychiatric problems. *Journal of Intellectual Disability Research, 47* (6), 447-455.
- Newman, B. M., & Newman, P. R. (2008). *Development Through Life. A psychosocial Approach*. Belmont: Wadsworth Publishing.
- Parrish, S. (2002). Parenting. In P. N. Walsh & T. Heller (Eds), *Health of Women with Intellectual Disabilities* (pp. 103-120). Oxford: Blackwell Publishing.
- Ploeg, J. D. van der, & Scholte, E. M. (2008). *Handleiding Gezinsvragenlijst (GVL)*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

- Price, A. (2005). The Intersection of Developmental Disabilities, Substance Abuse and Parenthood: Challenge and response. *The Source, 14* (2), 1-27.
- Reinders, H. S. (2008). Persons with Disabilities as Parents: What is the Problem? *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 21*, 308-314.
- Rouvoet, A. (2008). *Nota bene het gezin*. Geraadpleegd op 3 januari 2010, van <http://www.jeugdengezin.nl/toespraken/2008/nota-bene-het-gezin.asp>.
- Scholte, E. M., & Sontag, L. (1991). *Opvoeding en ontwikkeling. Een onderzoek naar de samenhang tussen opvoedingsgedrag van primaire opvoeders en de ontwikkeling van jeugdigen*. Amsterdam/Utrecht: Nippo/PCOJ.
- Vandemeulebroecke, L., Van Crombrugge, H., Janssens, J., & Colpin, H. (2002). *Gezinspedagogiek. Deel II: Opvoedingsondersteuning*. Antwerpen – Apeldoorn: Garant.
- Verhulst, F. C. (2006). *Leerboek Kinder- en Jeugdpsychiatrie*. Assen: Van Gorcum.
- Vries, J.-N. de, Willems, D. L., Isarin, J., & Reinders, J. S. (2005). *Samenspel van factoren. Inventariserend onderzoek naar de ouderschapscompetenties van mensen met een verstandelijke handicap*. Amsterdam: UVA i.s.m. VU.
- Wade, C., Llewellyn, G., & Matthews, J. (2008). Review of Parent Training Interventions for Parents with Intellectual Disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 21*, 351- 366.
- Willems, D. L., Vries, J. N. de, Isarin, J., & Reinders, J. S. (2007). Parenting by persons with intellectual disability: an explorative study in the Netherlands. *Journal of Intellectual Disability Research, 51* (7), 537-544.
- Zimbardo, P. G., Weber, A. L., & Johnson, R. L. (2005). *Psychologie een inleiding*. Amsterdam: Pearson.

Summary

Background: Parents with an intellectual disability (ID) frequently have more problems raising their children than parents without an ID. They often need professional help with the upbringing of their children. Insight in the family system and how it functions, enables professionals to provide adequate help. As far as we know, there are no specific instruments developed to assess this for parents with an ID. For parents without an ID, the recently developed Gezinsvragenlijst (GVL) is regularly used. This is a self-report questionnaire to assess the quality of the quality of the family functioning and the parenting skills. The GVL consists of 5 subscales: Responsivity, Communication, Organization, Relationship and Social Network.

Aim: Getting a first impression of the validity and reliability of the GVL for parents with an ID.

Method: The GVL was administered in an interview with 24 parents with an ID, of which 16 parents participated second time (after 31 days on average). The internal consistency and test-retest reliability were determined. In addition, another family instrument, Gezinsklimaatschaal (GKS-II) was administered to determine the convergent and divergent validity of the GVL.

Results: The internal consistency of all subscales (except Organization; $\alpha = .36$) and the two total scales was sufficient to good ($\alpha = .73 - .85$). Test-retest reliability analyses showed that GVL scores did not significantly differ after 31 days for all (sub)scales (except Communication, $Z = -0.56$; $p = .02$) and Total GVL-partner ($Z = -1.97$; $p = .05$). In addition, all Intraclasscorrelations were good to excellent, ranging from .72 (Responsivity) to .99 (Total GVL). Multiple expected correlations based on earlier research and substantive grounds between subscales of GVL en GKS-II were confirmed. However the convergent and

divergent validity could not be confirmed, because there were unexpected correlations between various subscales.

Conclusion: The GVL turned out to be a reliable and partly valid instrument to use with parents with an ID. Because of a small sample size, further research is recommended to confirm and extend the results from this study. The GVL seems suitable for use in clinical practice, provided that larger studies confirm the reliability and validity of the GVL.

Bijlage 1 Normtabel

Normtabel I Algemene Bevolking: gezinnen met schoolgaande kinderen 4 tot en met 18 jaar, N=2450.								
	Res	Com	Org	Par	Net	GVL met partnerrelatie	GVL zonder partnerrelatie	
Deciel I (P0-4)		<10	<9	<9		<52	<41	
Deciel I (p5-9)	<9	10	9	9	<9	52	41	
Deciel II (P10-19)	9	11	10	10	9	55	44	
Deciel III (P20-29)	10	12	11	11	10	60	48	
Deciel IV (P30-39)	11	14	12	12	12	64	52	
Deciel V (P40-49)	11	15	13	12	13	69	56	
Deciel VI (P50-59)	12	17	14	13	15	73	59	
Deciel VII (P60-69)	Normaal	13	18	15	15	16	77	63
Deciel VIII (P70-79)	Normaal hoog	14	20	17	16	18	83	67
Deciel IX (P80-90)	Subklinisch	16	22	18	18	21	90	73
Deciel X (P90-94)	Klinisch	19	26	21	22	25	101	83
Deciel X (P95-100)	Klinisch hoog	≥24	≥29	≥27	≥29	≥31	≥121	≥102
Gemiddelde	14,1	17,7	15,7	15,3	16,4	78,6	63,9	
Standaarddeviatie	6,9	6,2	6,5	6,6	7,1	28,0	23,2	
Cronbach's Alpha	0,95	0,83	0,91	0,91	0,91	0,97	0,97	
Standaardmeetfout	1,5	2,5	2,0	2,0	2,1	4,8	3,9	

Bijlage 2 Vragenlijst**Vragenlijst Onderzoek Gezinsvragenlijst AveleijnSDT*****Inleiding***

Allereerst willen we u bedanken dat u wilt meewerken aan dit onderzoek. Zoals we al aangegeven hebben, neemt de vragenlijst ongeveer 45 minuten in beslag.

Wij zijn Maaïke Jansen en Jantine Assink en zoals u waarschijnlijk al gehoord hebt, doen wij een onderzoek voor AveleijnSDT om de gezinsbegeleiding te verbeteren. De begeleiding wil graag hulp bieden die bij u en uw gezin past. Om deze hulp te verbeteren wil AveleijnSDT in de toekomst nieuwe vragenlijsten gebruiken. Wij gaan onderzoeken of deze vragenlijsten hiervoor geschikt zijn. Dit onderzoek staat los van de hulp die u nu of in de toekomst van AveleijnSDT krijgt. De antwoorden die u geeft zullen dan ook niet worden meegenomen in de huidige hulp die u krijgt.

Uw antwoorden zullen vertrouwelijk gebruikt worden en uw naam wordt niet bekend gemaakt. Het interview bestaat uit 122 vragen. Er zullen u vragen worden gesteld waarbij u kunt kiezen uit verschillende gegeven antwoordcategorieën. In het begin worden er eerst nog een aantal algemene vragen gesteld over u en uw gezin.

Algemene gegevens

De volgende vragen gaan over de samenstelling van uw gezin. Soms wordt er gevraagd om ook enkele gegevens van uw partner in te vullen. Als u alleenstaand bent kunt u die vragen overslaan.

1. Datum (dd-mm-jjjj):-.....-.....
2. Naam:
3. Leeftijd:jaar
4. Geboortedatum (dd-mm-jjjj):-.....-.....
5. Geslacht: man/vrouw
6. Hoe woont u?
 - Gehuwd en samenwonend met partner
 - Gehuwd, maar gescheiden levend van partner
 - Ongehuwd en samenwonend met partner

- Ongehuwd en niet samenwonend met partner (lat-relatie)
- Gescheiden
- Weduwe / Weduwnaar
- Alleenstaand

7. Wat is uw relatie tot uw kind?

- Biologische ouder
- Adoptiefouder
- Pleegouder
- Stiefouder
- Anders (geef aan).....

8. En welke relatie heeft uw partner tot uw kind?

- Biologische ouder
- Adoptiefouder
- Pleegouder
- Stiefouder
- Anders (geef aan).....

Indien u de biologische ouder bent van uw kind en u samenwoont met de andere biologische ouder, ga naar vraag 10.

9. Indien u alleenstaand bent of u of uw partner niet de biologische ouder is van uw kind:
Heeft uw kind nog contact met zijn/haar (andere) biologische ouder(s)?

- Ja
- Nee

10. Bij wie berust het ouderlijk of wettelijk gezag over uw kind?

- Bij de ouder(s)
- Bij de voogdij-instelling
- Uw kind (is meerderjarig)
- Anders (geef aan):.....

11. Hoeveel kinderen behoren in totaal tot uw gezin? kinderen

12. Hoeveel kinderen wonen er nog bij u thuis?kinderen

13. Aantal jongens:

14. Aantal meisjes:

15. Leeftijd jongste kind:jaar

16. Leeftijd oudste kind:jaar

17. Hoeveel volwassenen wonen er nog meer in huis (uzelf en uw echtgenoot of partner en volwassen kinderen niet meegerekend)?volwassenen

De volgende vragen gaan over de opleiding en het beroep van uzelf en (indien van toepassing) van uw partner

18. Wat is de hoogste opleiding die u heeft afgemaakt?

- Geen opleiding afgemaakt
- Lagere school in speciaal onderwijs
- Lagere school
- Voortgezet speciaal onderwijs
- Lager beroepsonderwijs (bv VMBO, leerlingwezen)
- MAVO

- Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO)
- HAVO
- VWO of gymnasium
- Hoger Beroeps Onderwijs (HBO)
- Universiteit
- Post-HBO/Post doctoraal
- Anders, namelijk (geef aan).....

19. Wat is de hoogste opleiding die uw partner heeft afgemaakt?

- Geen opleiding afgemaakt
- Lagere school in speciaal onderwijs
- Lagere school
- Voortgezet speciaal onderwijs
- Lager beroepsonderwijs (bv VMBO, leerlingwezen)
- MAVO
- Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO)
- HAVO
- VWO of gymnasium
- Hoger Beroeps Onderwijs (HBO)
- Universiteit
- Post-HBO/Post doctoraal
- Anders, namelijk (geef aan).....

20. Heeft u op dit moment betaald werk?

- Ja
- Nee

21. Heeft uw partner op dit moment betaald werk?

- Ja
- Nee

De volgende vragen gaan over uw kind(eren) ten aanzien van school.

22. Zitten uw kind(eren) op het reguliere onderwijs?

- Nee
- Ja, namelijk
 - Reguliere basisonderwijs
 - VMBO
 - VMBO leerwegondersteunend
 - VMBO praktijkonderwijs
 - Anders, namelijk.....

23. Zitten uw kind(eren) op het speciaal onderwijs?

- Nee
- Ja, namelijk
 - Speciaal basisonderwijs - MLK
 - Speciaal basisonderwijs – ZMLK
 - Speciaal voortgezet onderwijs
 - Anders, namelijk

We gaan nu beginnen met de vragenlijst. Geef voor elke uitspraak aan in welke mate u het er mee eens bent. Dit doet u door een van de antwoordmogelijkheden te omcirkelen.

1=volledig oneens 2=tamelijk oneens 3=eens noch oneens 4=tamelijk eens 5=volledig eens

1.	In ons gezin kunnen we goed met elkaar opschieten.	1	2	3	4	5
2.	We vinden het moeilijk onze kinderen te begrijpen.	1	2	3	4	5
3.	Bij ons thuis zijn de taken (werk, huishouden) duidelijk en vast verdeeld.	1	2	3	4	5
4.	Mijn partner en ik zijn het over belangrijke dingen met elkaar eens.	1	2	3	4	5
5.	Er is altijd wel iemand met wie we onze zorgen kunnen delen.	1	2	3	4	5
6.	We knuffelen onze kinderen regelmatig of geven hen een schouderklopje.	1	2	3	4	5
7.	We vertrouwen onze kinderen volledig.	1	2	3	4	5
8.	Bij ons is het belangrijk dat je je aan de afspraken en regels houdt.	1	2	3	4	5
9.	Ik ben in het algemeen tevreden over de relatie met mijn partner.	1	2	3	4	5
10.	We trekken regelmatig op met vrienden of kennissen.	1	2	3	4	5
11.	In ons gezin houden we rekening met elkaar.	1	2	3	4	5
12.	We hebben geen greep op onze kinderen.	1	2	3	4	5
13.	In ons huishouden streven we naar orde en regelmaat.	1	2	3	4	5
14.	Als ik opnieuw zou mogen kiezen zou ik dezelfde partner nemen.	1	2	3	4	5
15.	Voor klussen of advies kunnen we altijd wel bij iemand terecht.	1	2	3	4	5
16.	We leggen onze kinderen altijd uit waarom bepaalde dingen niet mogen.	1	2	3	4	5
17.	Soms heb ik zin om het bijtje erbij neer te gooien.	1	2	3	4	5
18.	Onze kinderen gaan op tijd naar bed.	1	2	3	4	5
19.	Ik voel me gesteund door mijn partner.	1	2	3	4	5
20.	We kunnen rekenen op steun van familie of vrienden.	1	2	3	4	5

21.	In ons gezin durven we elkaar alles te vertellen.	1	2	3	4	5
22.	We geven onze kinderen vaak hun zin om van het gezeur af te zijn.	1	2	3	4	5

1=volledig oneens 2=tamelijk oneens 3=eens noch oneens 4=tamelijk eens 5=volledig eens

23.	Onze kinderen zijn altijd netjes en warm genoeg gekleed.	1	2	3	4	5
24.	Ik heb vaak om niets een conflict met mijn partner.	1	2	3	4	5
25.	Als het nodig is kunnen we rekenen op burens of mensen uit de buurt.	1	2	3	4	5
26.	We hebben een goede band met onze kinderen.	1	2	3	4	5
27.	In ons gezin maken we veel ruzie.	1	2	3	4	5
28.	Onze kinderen eten regelmatig en gezond.	1	2	3	4	5
29.	Mijn partner en ik doen regelmatig dingen samen.	1	2	3	4	5
30.	Onze vrienden helpen ons door dik en dun.	1	2	3	4	5
31.	We weten wat onze kinderen doen in hun vrije tijd.	1	2	3	4	5
32.	In ons gezin schreeuwen we soms tegen elkaar als we boos zijn.	1	2	3	4	5
33.	We letten er op dat onze kinderen hun afspraken nakomen.	1	2	3	4	5
34.	Mijn partner en ik kunnen elkaar volledig vertrouwen.	1	2	3	4	5
35.	In moeilijke situaties voelen we ons gesteund door familie.	1	2	3	4	5
36.	We geven onze kinderen raad als ze ergens mee zitten.	1	2	3	4	5
37.	We verliezen gauw ons geduld als onze kinderen weigeren mee te werken.	1	2	3	4	5
38.	In ons gezin vertellen we elkaar wat we overdag hebben meegemaakt.	1	2	3	4	5
39.	Mijn partner en ik denken vaak anders over de opvoeding van onze kinderen.	1	2	3	4	5
40.	Bij verjaardagen komen familieleden, kennissen of vrienden op bezoek.	1	2	3	4	5
41.	We geven onze kinderen vaak een complimentje.	1	2	3	4	5
42.	We worden snel boos als onze kinderen niet willen luisteren.	1	2	3	4	5

43.	We vertellen onze kinderen hoe je het beste problemen aanpakt.	1	2	3	4	5
44.	Ik kan goed met mijn partner praten of overleggen bij problemen.	1	2	3	4	5
45.	We spreken of zien onze familie regelmatig.	1	2	3	4	5

De volgende vragen hebben andere antwoordcategorieën. Als u denkt dat de uitspraak voor uw gezin waar is, omcirkelt u ja. Als u denkt dat de uitspraak voor uw gezin niet waar is, omcirkelt u nee.

46.	Als we weg gaan vertellen we de anderen wat we gaan doen.	Ja	Nee
47.	We vertellen elkaar wat we overdag meegemaakt hebben.	Ja	Nee
48.	Als er twee ruzie hebben bemoeit iedereen er zich mee.	Ja	Nee
49.	We letten erop dat onze kamers opgeruimd zijn.	Ja	Nee
50.	Bij ons thuis lukt het de ouders altijd om de kinderen op tijd naar bed te laten gaan.	Ja	Nee
51.	Kinderen in ons gezin worden er dikwijls op gewezen, dat het belangrijk is om iets voor anderen te doen.	Ja	Nee
52.	We hebben genoeg aan onze eigen problemen.	Ja	Nee
53.	We kunnen echt goed met elkaar opschieten.	Ja	Nee
54.	We zitten vaak op de bank dicht bij elkaar.	Ja	Nee
55.	We geven elkaar weleens een tik.	Ja	Nee
56.	Bij ons ligt alles altijd op een andere plaats dan waar het hoort.	Ja	Nee
57.	We nemen het iemand erg kwalijk wanneer hij zich niet aan de afspraak houdt.	Ja	Nee
58.	We vinden het erg als één van ons liegt.	Ja	Nee
59.	Als er moeilijkheden zijn op het werk, vinden we dat je je er buiten moet houden.	Ja	Nee
60.	We steunen elkaar hoe dan ook.	Ja	Nee
61.	We zijn voorzichtig met wat we elkaar vertellen.	Ja	Nee
62.	Leden van het gezin hebben vaak kritiek op elkaar.	Ja	Nee

63.	We komen iedere maand zeker met ons geld uit.	Ja	Nee
64.	Je kunt in ons gezin doen en laten wat je wilt.	Ja	Nee
65.	Ouders weten wat het beste is voor hun kinderen.	Ja	Nee
66.	We zijn betrokken bij de dingen die in onze buurt gebeuren.	Ja	Nee
67.	We vinden het fijn om de feestdagen samen te vieren.	Ja	Nee
68.	Als iemand van ons ergens de pest over in heeft, laat hij het de anderen merken.	Ja	Nee
69.	We maken thuis veel ruzie.	Ja	Nee
70.	We zorgen ervoor ergens op tijd te komen.	Ja	Nee
71.	Je krijgt bij ons thuis straf als je iets doet wat niet mag.	Ja	Nee
72.	We weten heel precies wat goed of kwaad is.	Ja	Nee
73.	We vinden het belangrijk op de hoogte te zijn van de politiek.	Ja	Nee
74.	We steken veel energie in wat we thuis doen.	Ja	Nee
75.	We voeren in ons gezin veel spontane gesprekken.	Ja	Nee
76.	Er wordt bij ons thuis af en toe gescholden.	Ja	Nee
77.	We komen altijd geld tekort.	Ja	Nee
78.	In ons gezin wordt er de nadruk op gelegd dat je je aan de afspraken houdt.	Ja	Nee
79.	We vinden dat drugverslaafden veel harder aangepakt moeten worden.	Ja	Nee
80.	We praten vaak over politieke en maatschappelijke problemen.	Ja	Nee
81.	Bij ons thuis kunnen we niet zonder elkaar.	Ja	Nee
82.	Er zijn dingen waar we thuis nooit over praten.	Ja	Nee
83.	Als er bij ons thuis ruzie is, heeft altijd dezelfde het gedaan.	Ja	Nee
84.	Bij ons thuis is iedereen precies op tijd aan tafel.	Ja	Nee
85.	Bij ons thuis moeten de kinderen er zelf maar voor zorgen dat hun huiswerk klaar komt.	Ja	Nee

86.	Eerst werken dan spelen is in ons gezin de regel.	Ja	Nee
87.	Op de tv kijken we alleen naar leuke ontspannende programma's.	Ja	Nee
88.	We helpen en steunen elkaar thuis nauwelijks.	Ja	Nee
89.	We geven elkaar regelmatig een zoen.	Ja	Nee
90.	Bij ons thuis worden we zelden openlijk kwaad.	Ja	Nee
91.	In het algemeen zijn we heel netjes en ordelijk.	Ja	Nee
92.	We letten er goed op dat je op tijd thuis bent.	Ja	Nee
93.	Wij vinden het belangrijk heel goede prestaties te leveren.	Ja	Nee
94.	In ons gezin heeft iedereen hobby's.	Ja	Nee
95.	We vinden dat we zoveel mogelijk samen moeten doen.	Ja	Nee
96.	Bij ons thuis houden we onze gevoelens vaak voor ons.	Ja	Nee
97.	Bij het naar bed gaan is er wel eens ruzie.	Ja	Nee
98.	Als we iets gaan doen bereiden we het altijd goed voor.	Ja	Nee
99.	De kinderen zoeken zelf maar uit naar welk tv-programma ze kijken.	Ja	Nee
100.	We proberen altijd om het de volgende keer net iets beter te doen.	Ja	Nee
101.	Bij ons thuis doen we nauwelijks aan vrijetijdsbesteding.	Ja	Nee
102.	In ons gezin is er voor iedereen genoeg tijd en aandacht.	Ja	Nee
103.	We houden ervan om af en toe eens met elkaar te stoeien.	Ja	Nee
104.	Kleine conflicten komen dagelijks voor.	Ja	Nee
105.	Er is thuis altijd ruzie over de taken die we moeten doen.	Ja	Nee
106.	Bij ons thuis houden de ouders goed in de gaten met welke vrienden de kinderen omgaan.	Ja	Nee
107.	We geloven in competitie en vinden dat de beste moeten winnen.	Ja	Nee
108.	We zijn altijd zo moe dat we tot niets komen.	Ja	Nee
109.	De meesten vinden het vervelend om thuis te helpen.	Ja	Nee

110.	We houden onze problemen thuis voor ons.	Ja	Nee
111.	Het gebeurt soms dat er één zo kwaad is, dat hij met dingen gaat gooien.	Ja	Nee
112.	We hebben een goede taakverdeling thuis.	Ja	Nee
113.	We houden precies in de gaten waar het geld aan wordt uitgegeven.	Ja	Nee
114.	We vinden het in ons gezin belangrijk om in het leven vooruit te komen.	Ja	Nee
115.	We kopen liever dingen voor één van de kinderen dan zelf iets te maken.	Ja	Nee
116.	Thuis doen we het hele weekend alles samen.	Ja	Nee
117.	Ruzies houden vader en moeder voor de kinderen verborgen.	Ja	Nee
118.	Er is bij ons thuis bijna altijd ruzie tijdens het eten.	Ja	Nee
119.	Als je bij ons thuis iets nodig hebt, kun je het meestal gemakkelijk vinden.	Ja	Nee
120.	Bij ons thuis letten we er op dat je je aan de afspraken houdt.	Ja	Nee
121.	Je moet zorgen dat er nooit aanmerkingen op je werk gemaakt kunnen worden.	Ja	Nee
122.	Het gebeurt vaak dat we niet weten wat we zullen doen.	Ja	Nee

Afronding

Nogmaals bedankt voor het beantwoorden van de vragen. Over drie weken willen we graag weer met u afspreken voor het invullen van eenzelfde iets kortere vragenlijst. We verwachten dat dit ongeveer 30 minuten duurt. Dit is erg belangrijk voor de betrouwbaarheid van ons onderzoek. Wilt u hieraan meewerken en zo ja, wanneer komt u het beste uit?

Nadat we ons onderzoek hebben afgerond zullen we u een eindbrief sturen waarin de resultaten van ons onderzoek staan beschreven.